

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jiřího Zemánka (soudce zpravodaje) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele **Mgr. P. V.**, advokáta, proti usnesení Krajského státního zastupitelství v Ostravě sp. zn. 4 KZV 11/2013 ze dne 18. května 2016 a usnesení Policie České republiky, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor hospodářské kriminality, pracoviště Ostrava, č. j. KRPT-41135-3282/TČ-2011-070081 ze dne 5. dubna 2016, za účasti Krajského státního zastupitelství v Ostravě a Policie České republiky, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor hospodářské kriminality, pracoviště Ostrava, jako účastníků řízení, *takto*:

Usnesením Krajského státního zastupitelství v Ostravě sp. zn. 4 KZV 11/2013 ze dne 18. května 2016 a usnesením Policie České republiky, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor hospodářské kriminality, pracoviště Ostrava, č. j. KRPT-41135-3282/TČ-2011-070081 ze dne 5. dubna 2016, bylo porušeno základní právo stěžovatele zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Usnesení Krajského státního zastupitelství v Ostravě sp. zn. 4 KZV 11/2013 ze dne 18. května 2016 a usnesení Policie České republiky, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor hospodářské kriminality, pracoviště Ostrava, č. j. KRPT-41135-3282/TČ-2011-070081 ze dne 5. dubna 2016, se ruší.

Odůvodnění:

I.

1. Ústavní stížností, která splňuje formální náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), dále právo na respektování legitimního očekávání, které je mimo jiné zakotveno v ústavněprávní rovině ochrany majetku a právo na ochranu lidské důstojnosti zaručené čl. 10 Listiny.

2. Napadeným usnesením policejního orgánu bylo podle § 151 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. řád“), v trestní věci obviněného J. M. rozhodnuto o přiznání odměny a náhrady hotových výdajů stěžovateli jako obhájci obviněného, s odkazem na ustanovení vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (dále jen „advokátní tarif“), ve výši 785 395 Kč, včetně daně z přidané hodnoty, s tím, že celková částka přiznané odměny a náhrady hotových výdajů ve výši 1 570 789 Kč včetně daně z přidané hodnoty byla snížena na shora uvedenou částku s ohledem na usnesení Okresního soudu v Ostravě č. j. 0 Nt 6563/2013-20 ze dne 22. července 2013, kterým bylo ve smyslu § 33 odst. 2 tr. řádu rozhodnuto, že obviněný má nárok na obhajobu za sníženou odměnu, když náklady obhajoby hradí z 50% stát.

3. Proti usnesení policejního orgánu podal stěžovatel stížnost, v níž vyjádřil nesouhlas s výší vyúčtované částky, kdy požadoval přiznání celkové částky. Jednak nesouhlasil s krácením odměny o 20% ve smyslu § 12a vyhlášky č. 177/1996 Sb., dále namítal, že odměna byla přiznána až od právní moci rozhodnutí o přiznání nároku na obhajobu za sníženou odměnu. Poukazoval na to, že o podané žádosti na bezplatnou obhajobu ze dne 23. května 2013 bylo pravomocně rozhodnuto až po třech měsících, přičemž od podání žádosti dne 23. května 2013 do doby nabytí právní moci rozhodnutí o ní dne 29. srpna 2013 byla provedena řada úkonů právní služby. Krácení odměny v tomto rozsahu bylo způsobeno tím, že soudy nerozhodly včas o žádosti obviněného. Dle jeho názoru mu tak přísluší nárok na odměnu od samého počátku, tj. od podání žádosti na bezplatnou obhajobu, popř. od doby, kdy měl soud o takové žádosti v přiměřené době rozhodnout.

4. Stížnost stěžovatele byla napadeným usnesením státního zástupce podle § 148 odst. 1 písm. c) tr. řádu zamítnuta jako nedůvodná. Státní zástupce dospěl k závěru, že policejní orgán své rozhodnutí řádně odůvodnil a jeho postup při vyúčtování má oporu v dosavadní soudní praxi. Stran krácení odměny o 20% poukázal na § 151 odst. 6 tr. řádu (odkazující na druhý odstavec uvedeného ustanovení, který pak dále odkazuje na advokátní tarif), jež zcela jednoznačně upravuje přiměřené použití výpočtu dle advokátního tarifu. Ten v § 12a snižuje sazby mimosmluvní odměny u ustanoveného obhájce o 20%. Pokud jde o přiznání odměny a náhrady hotových výdajů až po právní moci rozhodnutí Okresního soudu v Ostravě sp. zn. 0 Nt 6563/2013 ze dne 22. července 2013, tedy po 29. srpnu 2013, správnost postupu vyvodil z komentáře k trestnímu řádu, ze znění § 33 odst. 2, odst. 3 tr. řádu a z rozhodovací činnosti Vrchního soudu v Olomouci, který za rozhodující okamžik pro hrazení nákladů státem považuje nabytí právní moci rozhodnutí.

II.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti, obdobně jako ve stížnosti proti napadenému usnesení policejního orgánu uvádí, že bezprostředně po převzetí obhajoby obviněného byla dne 23. května 2013 podána žádost o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, o které bylo Okresním soudem v Ostravě rozhodnuto tak, že obviněný má nárok na bezplatnou obhajobu za sníženou odměnu, a že náklady obhajoby hradí z 50% stát. Podanou stížnost pak Krajský soud v Ostravě zamítl. Rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu v rozsahu 50% nabylo právní moci dne 29. srpna 2013. Stěžovatel vykonával obhajobu do 17. 2. 2016, kdy došlo po dohodě s obviněným k ukončení obhajoby a obviněnému byl následně ustanoven jiný obhájce, jelikož trestní věc je velmi rozsáhlá a stále se nachází ve stádiu přípravného řízení. Stěžovatel provedl v souladu s § 151 tr. řádu vyúčtování své odměny (celkem požadoval 564 úkonů právních služeb). O jeho návrhu rozhodl policejní orgán napadeným usnesením, přičemž mu odměnu a náhradu hotových výdajů přiznal až od právní moci rozhodnutí, jímž byl obviněnému nárok přiznán, tj. od 29. srpna 2013, a odměnu mu dále krátil o 20% tak, jak k tomu dochází u ustanoveného obhájce, a nepřiznal mu ani zvýšenou odměnu v důsledku započetí právního úkonu před 8. hodinou ranní a po 16. hodině.

6. Stěžovatel považuje napadená usnesení policejního orgánu i stížnostního státního zastupitelství za nespravedlivá, neboť jimi byl obecný princip, že obviněný má právo na bezplatnou obhajobu až od právní moci rozhodnutí o přiznání takového nároku, přejat ryze formalisticky bez zřetele na konkrétní okolnosti případu. Odkazuje přitom na usnesení Ústavního soudu ze dne 27. října 2015 sp. zn. ÚS 2775/15, které lze interpretovat tak, že právo na úhradu odměny přísluší ode dne, kdy bylo obviněným požádáno o přiznání bezplatné obhajoby. Je mu známo, že se Ústavní soud vyslovil i tak, že nepovažuje za neakceptovatelný názor obsažený v článku Vicherek, R.: Bezplatná obhajoba – okamžik vzniku nároku, *Trestněprávní revue*, 2015, č. 10, str. 225, podle kterého v situaci, kdy není o žádosti o bezplatnou obhajobu rozhodnuto v přiměřené době pro zavinění či průtahy soudu, pak nelze ani vyloučit, aby se tímto okamžikem stal okamžik dřívější, např. den podání návrhu na přiznání bezplatné obhajoby. V jeho případě došlo k nabytí právní moci rozhodnutí až za 3 měsíce od podání žádosti obviněného, přičemž v mezidobí probíhala řada úkonů přípravného řízení na různých místech mimo Ostravu. Tímto se policejní orgán rozhodující o nároku stěžovatele vůbec nezabýval a nijak k tomu nepřihlédl a odmítl i takový postup, který stěžovatel jako nejméně příznivý zmínil, že by mohl přiznat odměnu alespoň ke dni rozhodnutí policejního orgánu dne 22. 7. 2013, když již bylo postaveno najisto, že obviněnému nárok v rozsahu 50% přísluší. K tomu stěžovatel dodal, že převládající praxe soudů je taková, že nárok na bezplatnou obhajobu náleží obhájci od podání žádosti o přiznání bezplatné obhajoby, a že dokonce některé soudy přiznávají takový nárok od udělení plné moci obviněným obhájci před podáním žádosti o bezplatnou obhajobu. Odkázal na nálezný sp. zn. I. ÚS 848/16, v němž Ústavní soud řešil, jak mají soudy vyložit ustanovení tr. řádu o advokátní odměně za úkony bezplatné obhajoby.

7. V další části ústavní stížnosti stěžovatel uvádí důvody, pro něž nesouhlasí s krácením své odměny o dalších 20%, přičemž výklad provedený policejním orgánem označuje za svévolný a rozporný, když má za to, že snížení odměny za úkony právních služeb dle § 12a) a 12b) advokátního tarifu stanovily snížení odměny pro obhájce ustanoveného, nikoliv zvoleného.

III.

8. K ústavní stížnosti se na žádost Ústavního soudu vyjádřili účastníci řízení - Krajské státní zastupitelství v Ostravě a Policie České republiky, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor hospodářské kriminality.

9. Státní zástupce Krajského státního zastupitelství v Ostravě poukázal na to, že námitky ústavní stížnosti jsou v podstatě shodné s námitkami proti usnesení policejního orgánu. Odkázal proto na odůvodnění svého usnesení, v němž se s nimi vypořádal.

10. Příslušný policejní orgán k otázce přiznání odměny a náhrady hotových výdajů až od právní moci rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu uvedl, že postupoval podle ustálené soudní praxe, která je v souladu s komentářem k tr. řádu. Ke krácení odměny o 20% tak, jak k tomu dochází u ustanoveného obhájce, uvedl, že při stanovení výše odměny za jeden úkon právní služby postupoval v souladu s § 151 tr. řádu a § 10 odst. 2 písm. c) advokátního tarifu ve spojení s § 7 bod 5 a § 12a odst. 1 advokátního tarifu. Postupoval přitom zcela v souladu s judikaturou Krajského soudu v Ostravě. Poukázal též na skutečnost, že s jeho právním názorem se zcela ztotožnil i dozorový státní zástupce, který stížnost stěžovatele jako nedůvodnou zamítl.

11. V replice na podaná vyjádření stěžovatel setrval na argumentaci uplatněné v ústavní stížnosti. Nad její rámec uvedl, že právní náhled účastníků řízení je dle jeho názoru neudržitelný minimálně ve vztahu ke stížnostnímu důvodu stran krácení odměny až od právní moci rozhodnutí o přiznání bezplatné obhajoby, a to ve světle nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 848/16.

IV.

12. Ústavní soud vzal v úvahu stěžovatelem předložená tvrzení, přezkoumal ústavní stížností napadená rozhodnutí z hlediska kompetencí daných mu Ústavou České republiky (dále jen „Ústava“) a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je v části, směřující proti rozhodnutí o přiznání odměny a náhrady hotových výdajů stěžovateli až od právní moci usnesení o přiznání bezplatné obhajoby, důvodná.

13. Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, že není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 81, čl. 90 Ústavy). Pokud soudy postupují v souladu s obsahem hlavy páté Listiny, nemůže na sebe atrahovat právo přezkumného dohledu nad jejich činností (čl. 83 Ústavy). Na druhé straně je však oprávněn a povinen posoudit, zda bylo řízení jako celek spravedlivé a zda v něm nebyla porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

14. Ve své rozhodovací praxi Ústavní soud vyložil, za jakých podmínek má nesprávná aplikace či interpretace podústavního práva za následek porušení základních práv a svobod. Jedním z těchto případů je případ interpretace právních norem, která se jeví v daných souvislostech svévolnou či formalistickou [srov. náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2519/07 ze dne 23. 1. 2008 (N 19/48 SbNU 205)].

15. Podstata ústavní stížnosti spočívá především v nesouhlasu stěžovatele s právním názorem orgánů činných v trestním řízení, podle něhož by měl stěžovatel coby obhájce obviněného, jemuž byl přiznán nárok na obhajobu za sníženou odměnu, vůči státu právo na úhradu odměny a náhrady hotových výdajů pouze za ty úkony právní služby, které stěžovatel pro obviněného vykonal v době od nabytí právní moci usnesení o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, nikoliv za úkony právní služby, které pro obviněného vykonal po podání žádosti na bezplatnou obhajobu, jak se stěžovatel domáhal s poukazem na konkrétní okolnosti daného případu – průtahy při rozhodování žádosti o bezplatnou obhajobu.

16. Ústavní soud se v minulosti již uvedenou problematikou zabýval. V usnesení sp. zn. I. ÚS 2775/15 ze dne 27. 10. 2015 (dostupném stejně jako další citovaná rozhodnutí Ústavního soudu na <http://nalus.usoud.cz>) nezpochybnil ústavněprávní konformitu závěru obsaženého v komentářové literatuře (srov. Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář I. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 414) i v rozhodnutích soudů, z nichž vyplývá, že v případě, kdy je obviněnému přiznán nárok na bezplatnou obhajobu, je obhájci tohoto obviněného přiznána odměna a náhrada hotových výdajů za zastupování obviněného až od právní moci takového rozhodnutí. Neshledal přitom ani ústavněprávní rozpor v úvaze soudů, že pouze individuální okolnosti případu opodstatňují závěr, že je třeba se od této praxe odchýlit, a to ve prospěch stěžovatele, když mu vedle odměny a náhrady hotových výdajů za úkony právní služby, které stěžovatel vykonal pro obviněného poté, co rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu nabylo právní moci, přiznaly též odměnu a náhradu hotových výdajů za všechny úkony právní služby, které stěžovatel vykonal od sepsání návrhu na vydání rozhodnutí o nároku obviněného na bezplatnou obhajobu, tedy mu byla přiznána odměna a náhrada hotových výdajů dokonce i za úkony právní služby, které stěžovatel vykonal před tím, než byl návrh na vydání rozhodnutí o nároku na bezplatnou obhajobu doručen soudu. Tento postup ovšem označil ve vztahu ke stěžovateli oproti zavedené soudní praxi za více než vstřícný.

17. Stejný závěr (tj. že obecně je třeba přiznat odměnu a náhradu hotových výdajů za zastupování obviněného až od právní moci předmětného rozhodnutí) lze dovodit i z usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 10. 2006 sp. zn. II. ÚS 52/05, konkrétně z tam obsaženého poukazu, podle kterého „nárok na bezplatnou obhajobu totiž stěžovateli vznikl až po vydání usnesení Obvodního soudu pro Prahu 6 z 26. 7. 2004, resp. nabytím právní moci tohoto usnesení“.

18. V usnesení sp. zn. III. ÚS 3761/15 ze dne 5. 4. 2016 Ústavní soud při řešení dané problematiky konstatoval, že „aniž by Ústavní soud vstupoval do výkladového sporu týkajícího se podústavního práva, nepovažuje za neakceptovatelný ani názor obsažený v článku Vicherek, R.: Bezplatná obhajoba - okamžik vzniku nároku, Trestněprávní revue, 2015, č. 10, str. 225, podle kterého platí, že pokud by však došlo k situaci, kdy nebude o žádosti o bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu soudem rozhodnuto v přiměřené době, pro zavinění či „průtahy“ na straně soudu, pak nelze ani vyloučit, aby se tímto okamžikem stal okamžik dřívější, např. den podání návrhu na přiznání bezplatné obhajoby...“.

19. Z uvedených rozhodnutí vyplývá, že Ústavní soud na jedné straně nezpochybnil závěr, obsažený v komentářové literatuře, že obhájci obviněného, kterému byl přiznán nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu, obecně náleží odměna a náhrada hotových výdajů od právní moci takového rozhodnutí, současně však připustil, že vlivem individuálních okolností konkrétního případu (např. v důsledku průtahů na straně rozhodujícího orgánu) se lze od takové praxe odchýlit a odměnu přiznat již od podání návrhu na bezplatnou obhajobu.

20. Právě o takový případ jde i v nyní posuzované věci, kdy orgány činné v trestním řízení přiznaly stěžovateli odměnu a náhradu hotových výdajů za obhajobu obviněného bez dalšího až od právní moci rozhodnutí o přiznání obhajoby za sníženou odměnu, tj. od 29. srpna 2013, a to aniž by jakýmkoliv způsobem zhodnotily či zohlednily průtahy, k nimž při vyřizování žádosti obviněného o přiznání bezplatné obhajoby došlo. Obviněný totiž příslušnou žádost učinil podáním ze dne 23. května 2013, přičemž o ní bylo pravomocně rozhodnuto až za tři měsíce, což nelze považovat za dobu přiměřenou, zvláště byla-li v tomto mezidobí prováděna celá řada úkonů přípravného řízení i mimo Ostravu, jichž se stěžovatel zúčastnil. Byť stěžovatel tyto okolnosti ve stížnosti proti napadenému usnesení policejního orgánu namítal, stížnostní státní zastupitelství je nevzalo v potaz a ryze formalisticky převzalo obecný princip uvedený v komentáři k trestnímu řádu (citovaném v 16. odstavci).

21. Lze tedy uzavřít, že v posuzované věci orgány činné v trestním řízení postupovaly ryze formalisticky, pokud nevyložily ustanovení § 33 odst. 2 tr. řádu s přihlédnutím ke specifickým okolnostem daného případu a stěžovateli neurčily odměnu a náhradu hotových výdajů již od data podání návrhu na bezplatnou obhajobu. Svým postupem tak zasáhly do stěžovatelova práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny.

22. Uvedený závěr není v rozporu s nálezem sp. zn. I. ÚS 848/16 ze dne 13. září 2016 (na něhož se plně odvolává náleží sp. zn. IV. ÚS 2295/16 ze dne 22. listopadu 2016), který se zabýval interpretací dotčených ustanovení trestního řádu i okamžikem vzniku nároku obhájce na přiznání odměny a náhrady hotových výdajů. Na nyní projednávaný případ, vzhledem k požadavku stěžovatele, aby mu byla s ohledem na specifické okolnosti případu přiznána odměna od podání žádosti o přiznání bezplatné obhajoby, dopadá první část právní věty uvedeného nálezu, vycházející z konkrétních zjištění v nálezu popsanych, která zní: „*Ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu nutno interpretovat tak, že obhájci, kterého si obviněný zvolil ještě před přiznáním nároku na bezplatnou obhajobu, náleží – v případě, že je takový nárok obviněnému přiznán – odměna a náhrada hotových výdajů zpravidla ode dne podání důvodného návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu*“.

23. V souvislosti s námitkou stěžovatele směřující proti krácení odměny a náhrady hotových výdajů o 20%, Ústavní soud nezjistil, že by v interpretaci příslušných ustanovení trestního řádu a advokátního tarifu byl obsažen prvek svévole či že by orgány činné v trestním řízení extrémně vykročily z pravidel upravujících danou problematiku. Podstatou této části ústavní stížnosti zůstává polemika stěžovatele s právními závěry policejního orgánu a stížnostního státního zastupitelství, kdy se domáhá přehodnocení jejich závěrů Ústavním soudem způsobem, který by měl přisvědčit opodstatněnosti jeho právního názoru. Přijatým a přezkoumatelným způsobem odůvodněným závěrům, však nelze z ústavního hlediska nic vytknout. Ustanovení § 151 odst. 6 tr. řádu totiž výslovně stanoví, že pro určení výše odměny a náhrady hotových výdajů zvoleného obhájce se přiměřeně použijí jeho odstavce 2 až 5, které se týkají odměny a náhrady hotových výdajů obhájců ustanovených obviněnému. Odstavec 2 uvedeného ustanovení pak odkazuje na zvláštní předpis, jímž je advokátní tarif, jehož příslušná ustanovení byla případně aplikována.

24. Vzhledem k výše uvedenému Ústavní soud podané ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil, a to v souladu s § 82 odst. 1 a 3 zákona o Ústavním soudu.

Rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 téhož zákona).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 6. června 2017

Jiří Zemánek
předseda senátu